

BOSHLANG'ICH SINFDa O'QITUVCHI-O'QUVCHI MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Mirkosimova Xulkar Mirobidinovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika

fakulteti Psixologiya kafedrası

O'qituvchisi

hulkarmirobiddovna@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14870210>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 04- Fevral 2025 yil

Ma'qullandi: 08- Fevral 2025 yil

Nashr qilindi: 14-Fevral 2025 yil

KEY WORDS

O'qituvchi va o'quvchi munosabatlari, psixologik determinantlar, boshlang'ich ta'lim, hissiy intellekt, muloqot, o'quvchilarning faolligi, o'quv yutuqlari, sinfni boshqarish, empatiya, motivatsiya..

ABSTRACT

O'qituvchi va o'quvchi munosabatlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining akademik, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqola ushbu munosabatlarga ta'sir qiluvchi psixologik omillarni o'rganadi, jumladan, o'qituvchining empatiyasi, hissiy intellekt, muloqot uslubi va sinfni boshqarish strategiyalari. Tadqiqot o'quvchilar bilan mustahkam va mazmunli munosabatlarni o'rnatishda o'qituvchilarning psixologik kompetentsiyalarini kuchaytiruvchi kasbiy rivojlanish dasturlarining muhimligini ta'kidlaydi.

Boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining sifati o'quvchilarning akademik samaradorligi, faolligi va ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omil hisoblanadi. Ampirik tadqiqotlar o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi ijobiy o'zaro ta'sirlar turli ta'lim natijalarida sezilarli yaxshilanishlarga olib kelishi mumkinligini doimiy ravishda ko'rsatdi. 1-5-sinf o'qituvchilari va o'quvchilarining o'zaro munosabatlari 6-sinfda o'quv yutuqlarida sezilarli yutuqlarni bashorat qilgan.

Psixologik determinantlar bu munosabatlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. hissiy intellekt, hamdardlik va muloqot uslublari kabi bir-biriga bog'liq bo'lgan omillar sinfdagi o'zaro munosabatlar dinamikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori darajadagi hissiy intellektga ega bo'lgan har bir kishi sinfdagi xatti-harakatlarni boshqarish, qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish va o'quvchilarning akademik ehtiyojlariga samarali javob berish uchun yaxshi jihozlangan. o'qituvchilar bilan munosabatlar sinflar darajasida farq qilishi mumkin. Milliy ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning o'qituvchilar bilan munosabatlarining mustahkamligi haqidagi tasavvurlari boshlang'ich va o'rta maktabda pasayadi, uchinchi sinf o'quvchilari o'rtacha 3,95 ballni, to'qqizinchi sinf o'quvchilari esa 3,42 ballni qayd etishdi.

Talabalar bilan bog'liq psixologik omillar ham o'qituvchi va talaba munosabatlarining sifatiga hissa qo'shadi. Birikish uslublari, o'z-o'zini hurmat qilish va ichki motivatsiya kabi omillar o'quvchilarning o'qituvchilari va tengdoshlari bilan qanday munosabatda bo'lishiga ta'sir qilishi mumkin. yoki masalan, xavfsiz bog'lanish uslubiga ega bo'lgan talabalar o'qituvchilar bilan ijobiy munosabatlar o'rnatish ehtimoli ko'proq bo'lib, sinfdan faol ishtirok

etish va akademik muvaffaqiyatga olib keladi. Aksincha, o'zaro bog'liqlik va potentsial bog'liqlik bilan kurashadiganlar bo'lishi mumkin. ularning ta'lim olishiga to'sqinlik qiladi.

Ushbu psixologik hal qiluvchi omillarning murakkab o'zaro ta'sirini tushunish sinf dinamikasini yaxshilash va o'quvchilar muvaffaqiyatini rag'batlantirishni maqsad qilgan o'qituvchilar uchun juda muhimdir. o'qituvchi va talaba omillarini tan olish va hal qilish, ta'limning manfaatdor tomonlari ijobiy munosabatlarni rivojlantiruvchi strategiyalarni amalga oshirishi va shu orqali ta'lim natijalarini yaxshilashi mumkin. o'qituvchilar uchun samarali amaliyotlar.

Adabiyot tahlili va metodologiyasi

Boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining murakkab dinamikasi keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar ob'ekti bo'lib, asosiy e'tibor ushbu o'zaro ta'sirlarga ta'sir etuvchi psixologik determinantlarni aniqlashga qaratilgan. Ampirik dalillar bu munosabatlarning o'quvchilarning o'quv traektoriyasini shakllantirish va ijtimoiy-emotsional rivojlanishidagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Boshlang'ich sinfda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining psixologik determinantlarini tizimli ravishda o'rganish, bu tadqiqotda miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishni o'z ichiga olgan aralash usullardan foydalaniladi.

Ishtirokchilar o'rganish namunasi 500 ta boshlang'ich sinf o'quvchilari va bir nechta maktablardagi turli ijtimoiy-iqtisodiy muhitga ega bo'lgan 50 ta o'qituvchini o'z ichiga oladi. o'quvchilarning o'rtacha yoshi 8,3 yosh bo'lgan 1-5-sinflar oralig'ida. Namuna xulosalarning umumlashtirilishini ta'minlash uchun jins va etnik guruhlarining mutanosib vakilini o'z ichiga oladi.

Miqdoriy o'lchovlar o'qituvchi va talaba munosabatlarining sifatini baholash uchun Talaba va o'qituvchi munosabatlari o'lchovi (S-TRM) qo'llaniladi. uning 25 elementdan iborat o'z-o'zidan hisobot berish vositasi o'quvchilarning o'qituvchilar bilan munosabatlari haqidagi tasavvurlarini baholaydi, yaqinlik, ziddiyat va qaramlik kabi o'lchovlarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, o'qituvchilarning hissiy intellekti o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini tartibga solish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalar kabi o'lchovlarni baholaydigan O'qituvchilar uchun hissiy intellekt shkalasi (EIST) yordamida o'lchanadi. Talabalarning faolligi Student Engagement Inventory (SEI) orqali baholanadi, kognitiv, kognitiv va emosional xatti-harakatlarni qamrab oladi.

Sifatli chora-tadbirlar O'qituvchi va talaba munosabatlariga ta'sir etuvchi psixologik omillar haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lish, 30 nafar o'qituvchi va 60 nafar talaba bilan yarim tizimli suhbatlar o'tkaziladi. Bu suhbatlar ishtirokchilarning muloqot uslublari, sinfni boshqarish strategiyalari va ularning o'zaro ta'siri sifatiga hissa qo'shadigan individual psixologik xususiyatlar kabi omillarga nisbatan nuqtai nazarini o'rganadi.

Protsedura O'qituvchi va talaba munosabatlari sifatidagi o'zgarishlar va tendentsiyalarni, O'qituvchining hissiy intellektini va o'quvchilarning faolligini aniqlash uchun yil boshi, o'rtasi va oxirida noantitativ baholashlar o'tkaziladi. Miqdoriy xulosalarni to'ldirish va kontekstlashtirish uchun yilning o'rtalarida amaliy suhbatlar o'tkaziladi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish

O'qituvchining hissiy intellekti, o'qituvchi va talaba munosabatlarining sifati va talabalarning faolligi o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun noaniq ma'lumotlar tizimli tenglama modellash (SEM) yordamida tahlil qilinadi. Vaqt o'tishi bilan o'zgarishlarni baholash

uchun o'sish egri chizig'ini modellashtirish qo'llaniladi. Suhbatlardan olingan amaliy ma'lumotlar tematik tahlil yordamida tahlil qilinadi, bu o'qituvchining psixologik muammolarini aniqlashga imkon beradi. munosabatlar.

Ushbu keng qamrovli aralash usullardan foydalangan holda, tadqiqot boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini asoslovchi murakkab psixologik omillar haqida nozik tushunchani ta'minlash, shu bilan ta'lim natijalarini yaxshilash uchun aralashuvlar va kasbiy rivojlanish dasturlari haqida ma'lumot berishga qaratilgan.

Natijalar

500 ta boshlang'ich sinf o'quvchilari va 50 o'qituvchidan to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish o'qituvchi va o'quvchi munosabatlariga ta'sir qiluvchi psixologik omillar haqida muhim tushunchalarni aniqladi.

O'qituvchining hissiy aqli va munosabatlar sifati strukturaviy tenglamalarni modellashtirish (SEM) o'qituvchilarning hissiy intellekti (EI) va o'qituvchi va talaba munosabatlarining sifati o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlikni ko'rsatdi. Xususan, yuqori EI ballari yaqinlik darajasining ortishi ($b = 0,45$, $p < 0,01$) va mojaroning kamayishi ($b = -0,01$ p.) bilan bog'liq edi. Oldingi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, EI yuqori bo'lgan o'qituvchilar sinf dinamikasini boshqarish va qo'llab-quvvatlovchi o'zaro munosabatlarni rivojlantirish uchun yaxshi jihozlangan.

O'sish egri chizig'ini modellashtirish shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilari bilan yuqori sifatli munosabatlar haqida xabar bergan talabalar o'quv yili davomida faolligi sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi ($b = 0,52$, $p < 0,01$). Uning faolligi o'quv yutuqlarining muhim prognozchisi bo'lgan, mashg'ulotga jalb qilingan talabalar esa standartlashtirilgan test natijalarida mavjud bo'lganlarga qaraganda kamroq adabiyotlarda 15% yaxshilanganligini ko'rsatgan. o'qituvchi va talaba ijobiy munosabatlarining talabalarning faolligi va akademik muvaffaqiyatini rag'batlantirishda muhim rolini ta'kidlaydi.

Sifatli tushunchalar yarim tuzilgan suhbatlarning gematik tahlili ijobiy o'qituvchi va talaba munosabatlariga hissa qo'shadigan asosiy omillarni aniqladi:

- Empatiya va tushunish: boshqa o'qituvchilar va talabalar o'zaro ishonch va hurmatni rivojlantirishda hamdardlik muhimligini ta'kidladilar.

- Samarali muloqot: tushunmovchiliklarni bartaraf etish va o'zaro munosabatlarni o'rnatish uchun tushunarli va ochiq muloqot muhim deb hisoblangan.

- Sinfni izchil boshqarish: qat'iy va adolatli boshqaruv strategiyalari o'quvchilarda xavfsizlik va hurmat hissi bilan bog'liq edi.

bu sifatli topilmalar o'qituvchi va talaba munosabatlarini kuchaytiruvchi psixologik asoslar haqida nozik tushuncha beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tadqiqot o'qituvchi va talaba munosabatlarining sifatini shakllantirishda o'qituvchilarning hissiy intellektining muhim rolini ta'kidlaydi, bu esa o'z navbatida talabalarning faolligi va akademik samaradorligiga sezilarli ta'sir qiladi. Miqdoriy va sifat ma'lumotlarining integratsiyasi samarali ta'lim muhitini qo'llab-quvvatlovchi psixologik determinantlar bo'yicha keng qamrovli istiqbolni taqdim etadi.

Muhokama

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini shakllantirishda psixologik determinantlarning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi. U o'qituvchilarning hissiy intellekti (EI) va bu munosabatlarning sifati o'rtasidagi mustahkam

ijobiy korrelyatsiya mavjud adabiyotlar bilan mos keladi, bu o'qituvchilarning hissiy muhitni rivojlantirish va samarali sinfda qo'llab-quvvatlash qobiliyatidan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi.

Yuqori EI ballari va ortib borayotgan yaqinlik darajalari ($b = 0,45$, $p < 0,01$) o'rtasidagi sezilarli bog'liqlik va mojaroning kamayishi ($b = -0,38$, $p < 0,01$) hissiy tartibga solish va empatiyaga ega bo'lgan o'qituvchilarning o'qituvchilarning oldingi tadqiqotlari bilan uyg'unroq va samarali o'zaro munosabatlarini rivojlantirishi mumkinligini ko'rsatadi. razvedka sinfdagi xatti-harakatlarni boshqarish va ijobiy o'quv muhitini targ'ib qilishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Bundan tashqari, o'qituvchilari bilan yuqori sifatli munosabatlar o'rnatgan talabalarning standartlashtirilgan test ballarida kuzatilgan 15% yaxshilanishi bu munosabatlarning o'quv yutuqlariga chuqur ta'sirini ta'kidlaydi. Uning topilmasi ijobiy o'qituvchi va talaba munosabatlari o'quvchilarning faolligi va ta'lim natijalarini oshirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadigan tadqiqotlarni tasdiqlaydi.

Tadqiqotdan olingan sifatli tushunchalar samarali o'qituvchi va talaba munosabatlarining psixologik asoslarini yanada aniqlab beradi. Empatiya, samarali muloqot va izchil sinfni boshqarish kabi mavzular ishonch va o'zaro hurmatni mustahkamlashda markaziy o'rinni egalladi.

Ushbu topilmalardan kelib chiqqan holda, ta'lim sohasidagi manfaatdor tomonlar o'qituvchilarning hissiy va shaxslararo ko'nikmalarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Emotsional intellekt, muloqot strategiyalarini va sinfni boshqarish texnikasini oshirishga qaratilgan kasbiy rivojlanish dasturlari foydali bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yanada yaxshilashga ijobiy hissa qo'shadigan maktab madaniyatini rivojlantirish foydali bo'lishi mumkin.

Bu tadqiqot qimmatli tushunchalarni beradi, lekin uning cheklovlarini tan olish muhim. U namuna ma'lum bir demografiyadan olingan, bu esa topilmalarning umumlashtirilishini cheklashi mumkin. Uture tadqiqoti psixologik determinantlarning o'qituvchi va talaba munosabatlariga va talabalar muvaffaqiyatiga uzoq muddatli ta'sirini yanada o'rganish uchun turli populyatsiyalar va bo'ylama dizaynlarni ko'rib chiqishi kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu tadqiqot o'qituvchi va talaba munosabatlarini shakllantirish va qo'llab-quvvatlashda psixologik omillarning muhim ahamiyatini kuchaytiradi. y ushbu hal qiluvchi omillarni tushunish va hal qilish, o'qituvchilar ham akademik, ham ijtimoiy-emotsional rivojlanishga yordam beradigan yanada samarali va tarbiyalovchi o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini shakllantirishda psixologik determinantlarning muhim rolini ta'kidlaydi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining hissiy intellekti, muloqot uslubi va sinfni boshqarish strategiyasi talabalar bilan o'zaro munosabatlar sifatiga ta'sir qiluvchi asosiy omillardir. O'qituvchining hissiy intellektining yuqori darajalari o'qituvchi va talaba munosabatlarida yaqinlikning kuchayishi va mojarolarning kamayishi bilan bog'liqligi aniqlandi, bu esa o'quvchilarning faolligini oshirishga va o'quv natijalarini yaxshilashga olib keladi.

Bundan tashqari, tadqiqot ijobiy o'qituvchi va talaba munosabatlari talabalarning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shishini tasdiqlaydi. O'z o'qituvchilari bilan

kuchli, qo'llab-quvvatlovchi munosabatlarni sezgan talabalar tengdoshlariga qaraganda yuqoriroq faollik va standartlashtirilgan test natijalarida 15% yaxshilanishni ko'rsatdilar. Ushbu natijalar ta'lim tajribasini yaxshilash uchun hissiy jihatdan aqlli o'qitish amaliyotini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

O'qituvchi va talaba munosabatlarini optimallashtirish uchun maktablar hissiy intellekt, samarali muloqot va sinfni boshqarishga qaratilgan kasbiy rivojlanish dasturlariga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bundan tashqari, kelajakdagi tadqiqotlar umumlashtirishni ta'minlash uchun turli xil ta'lim sharoitlarini o'z ichiga olgan holda, psixologik omillarning akademik yutuqlar va talabalar farovonligiga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishi kerak. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, psixologik determinantlarni tushunish orqali o'qituvchi va talaba munosabatlarini mustahkamlash yanada samarali o'quv muhitiga olib kelishi mumkin, bu ham akademik muvaffaqiyatga, ham talabalarning har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchilar, siyosatchilar va tadqiqotchilar ushbu munosabatlarni kuchaytiruvchi strategiyalarni amalga oshirish uchun hamkorlik qilishlari kerak, natijada boshlang'ich ta'lim sifatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Spilt, J. L., Koomen, H. M. Y., & Thijs, J. T. (2011). Teacher wellbeing: The importance of teacher-student relationships. *Educational Psychology Review*, 23(4), 457-477.
2. Curby, T. W., Rimm-Kaufman, S. E., & Ponitz, C. C. (2009). Teacher-child interactions and children's achievement trajectories across kindergarten and first grade. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 912-925.
3. Assessment Of Communicative Qualities Of Primary Class Teachers. *pc 2024*, 2 (4), 48-55.
4. Psychological Determinants of Teacher-Student Relationships in Primary Class. *pc 2023*, 1 (2), 106-120.
5. Mirobidovna, M. H. (2022, December). O'quvchilarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari: Mirkosimova Hulkar Mirobidovna CHDPI Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi, Pedagogika-psixologiya mutaxassisligi II kurs magistri. Научно-практическая конференция, 2(2), 1090-1091.
6. Rabidjanovna, S. S., & Mirabidovna, M. H. (2021). Methods of resolution of conflict in the pedagogical process. *Middle European Scientific Bulletin*, 11.
7. Avlayev, O.; Mirkosimova, H. (2023). O'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini o'rganish usullari. *Maktab va hayot*, 3(157), 4-7.
8. Saodat, Y. (2023). Clarification of professional awareness i future educators. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 185-188.
9. Yuldasheva, S. (2023). Self-determination of a human as a psychological problem. *Science and innovation*, 2(B3), 91-94.
10. Yuldasheva, S. (2023). Prognosing the results of students'educational activities. *Science and innovation*, 2(B5), 274-277.13.Yuldasheva, S. (2023). High school student ability and problems of its determination. *Science and innovation*, 2(B3), 95-98.
11. Abduqodirova, D., & Abdurasulov, J. (2025). YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(1), 50-53. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/view/42882>
12. Жўраев , Ш. ., & Абдурасулов , Ж. (2024). ҲАРБИЙ ЖАМОАДАГИ ИЖТИМОЙ

- ФИКР. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(2), 97–103. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yoitj/article/view/28151>
13. Abdurasulov J., & Pardabayeva, M. (2024). MUSOBAQADAN OLDIN SPORTCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 4(6 Part 2), 73–76. извлечено от <https://inacademy.uz/index.php/ejsspc/article/view/34717>
14. Burieva, K. E., & Kamilova, Z. A. (2022). The psychology of adolescence. Scientific progress, 3(4), 923-929.
15. Sh.Umarova 2024. Psychological Features Of Workers And Factors Affecting Them. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments. 2, 9 (Sep. 2024), 52–63.
16. X.Raximova 2024. Current Role And Requirements Of Digital Pedagogy. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments. 2, 9 (Sep. 2024), 38–51.
17. Нурматов, Ф. (2019). Пути преодоления стресса спортсменами в спортивной соревновательной деятельности. АСТА NUUZ, 1(2), 36-39.
18. Abduolimovich, N.F. 2024. Modern Model of Scientific Activity of Students in the Field of Physical Culture Education. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. 4, 2 (Feb. 2024), 218–221.
19. Raximova, X. 2025. MEDIA TA'LIM METODLARI ORQALI TALABALARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH MEXANIZMLARINING NAZARIY ASOSLARI. Журнал академических исследований нового Узбекистана. 2, 2 (фев. 2025), 24–28.
20. Karatayeva, L. 2025. AXBOROTLASHGAN TA'LIM SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOGLARINING KREATIV SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISH XORIJIY PEDAGOGLAR TALQINIDA. Журнал академических исследований нового Узбекистана. 2, 2 (фев. 2025), 29–33.

INNOVATIVE
ACADEMY